

Sabbar, S., Masoumifar, A., & Mohammadi, S. (2019). Where we don't know how to be ethical; A research on understanding plagiarism. *Journal of Iranian Cultural Research*, 12(3), 1-27. doi: 10.22035/JICR.2019.2243.2747

Doi: <https://dx.doi.org/10.22035/JICR.2019.2243.2747> URL: http://www.jicr.ir/article_392.html

2008-1847 / © The Authors. This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

Where We Don't Know How to be Ethical; A Research on Understanding Plagiarism

Shaho Sabbar¹, Ali Masoumifar², Saeed Mohammadi³

Received: Apr. 05, 2019; Accepted: Jun. 26, 2019

Extended Abstract

This study aims to investigate if people and mainly students are aware of ethical rules of conducting academic work. If students copy materials from other papers and books without proper citation, is it mainly because they do not know the regulations governing referencing academic works? To answer this question and questions regarding other ethical rules of academic work, an online questionnaire was used, through which people were asked specific questions about specific ethical issues. The results showed that even highly educated people did not have sufficient knowledge of the ethical rules and regulations of academic work. The results also indicated that a majority of the respondents preferred to answer an even technical and difficult question with a wrong answer rather than choosing "I don't know".

Keywords: academic ethics, plagiarism, referencing, source

---

1. Assistant Professor of Communication & Iranian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author).

✉ shaho.sabbar@ut.ac.ir

2. Graduate of Technological Systems Management, Department of Technology and Society, Stony Brook University, New York, United States.

✉ ali.mass@stonybrook.edu

3. PhD Student of North American Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran.

✉ saeed.mohammadi@ut.ac.ir

INTRODUCTION

This study aims to investigate people's knowledge of ethical and quality standards of academic writing. Many academicians complain that in Iran university students and even some PhD graduates do not comply with ethical rules of academic work in their assignments and/or the papers they submit for publication. One should ask, is this mainly because they choose not to take the ethical rules seriously or is it because they are simply not aware of those rules. This is the question that the article aims to address.

PURPOSE

This paper aims to measure the levels of awareness about the guidelines that govern the standards of ethics and rigor in academic work, and the relationship between this level of awareness and the amount of formal education that individuals have received.

METHODOLOGY

An online survey was conducted that asked participants about their views on certain key questions regarding Academic ethics and standards. These include: citing publications of low credibility, the acceptable ratio of direct quotation, publishers' consent on the use of material for which they own the intellectual rights, the simultaneous submission of manuscripts to multiple journals for evaluation, and copying references from other papers to be added to one's own paper. Data was gathered and analyzed from some 500 participants with different levels of education.

RESULT

The analysis of survey results showed that a high percentage of participants did not possess an accurate understanding of the accepted rules of ethical academic work, as it relates to conducting of research and the authorship of academic papers. Furthermore, this investigation suggests that participants were less inclined to use the "I don't know" option in answering survey questions even when the question concerned a matter that required a high level of specific expertise and thus knowledge of the correct answer was not expected of the majority of the participants.

CONCLUSION

There is no clear set standard that can ascertain what level of knowledge ability on professional academic ethics is sufficient or low. However, comparative research and meta-analysis can help provide a relational understanding of Iran's situation as compared to international levels. In addition, longitudinal studies can track changes and trends that can show the worsening or improvement of the overall situation in

the span of time. In any case, research results show that only in two instances, where the answers seem fairly straightforward, a large percentage of the participants chose the correct answer. These include the following: 1) it is necessary to attain the consent of domestic publishers before republishing their materials; 2) it is unacceptable to copy the citations one sees in an academic work, instead of citing the work at hand. In the other four instances 43 to 63 percent of the participants did not know the correct standards, and one cannot deem such results as desirable or even acceptable by any standards.

NOVELTY

This research revealed that students, even those at graduate level, are surprisingly ignorant of the academic ethical rules. This was acquired by confronting the students with specific and direct questions. They made an interesting set of questions, which to the best of our knowledge, had not been used in many other research works. Moreover, interesting lines were drawn between the students' knowledge of the ethical rules of academic work and their level of education, as well as, their willingness to admit their ignorance. The results seem to be valuable for academics in their educational and managerial efforts.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Atrak, H. (2017). Čisti-ye Elm-e Robāei dar Axlāq-e Pažuheš [The Essence of Plagiarism in Research Ethics]. *Journal of Ethics in Science and Technology*. 12(3), 9-19.
- Changizi Ashtiani, S., & Shamsi, M. (2013). Serqat-e elmi dar tārikh-e Pezeški: Kāšef-e gardeš-e xun-e riyavi, Ebn-e Nafis ya William Harvey [Plagiarism in medical history: The discoverer of pulmonary circulation, Ibn-Nafis or William Harvey]. *History of Medicine Journal*. 5(15), 177-190.
- Feli, S., Biglari, N., & Pezeshki Rad, Gh. (2012). Negareš va Raftār-e Daneshjouyan-e Dāneshkaede-ye Keshāvarzi-e Daneshgāh-e Tarbiat Modares dar Zamine-ye serqat-e elmi [Attitude and Behavior of the Students of college of Agricultur at Tatbiat Modarres University]. *The Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 133-151.
- Ghafouri, M., Rakhs, F., & Rahafrooz, S. (2016). Mizān-e āšnāi-ye ketābdāran-e pezeški bā rāhkārḥā-ye moqābele bā serqat-e adabi [Evaluation of medical librarian's familiarity with plagiarism]. *Journal of Health Administration*. 72-84.
- Golestani, M. (2017). Bāzxāni-ye Nazariye-ye Michel Foucault darbāre-ye Marg va Kārkard-e Mo'alef va nesbat-e ān bā serqat-e adabi [Rereading Michel Foucault's theory of death and the function of the author and its relation to plagiarism]. *Kimiyā-ye-Honar, The Quarterly Periodical of the Research Institute of the Arts*. 57-68.
- Jaffari, M., Rezaeeyan, A., & Shamsi, F. (2016). Šekāf-e akhlāqi dar Zamine-ye hanjārḥā-ye kārbord-e ettelā'āt [The ethical gap in information usage norms]. *The Journal of Ethics in Science and Technology*. 97-107.
- Mansouri, M. (2017). Serqat-e adabi-ye jadid bā Raveš-e Kohan [New plagiarism with old method]. *Literary Criticism*. 199-209.
- Mason, P. R. (2009). Plagiarism in scientific publications. *The Journal of Infection in Developing Countries*, 3(01). doi:10.3855/jidc.98
- Maurer, H., Kappe, F., & Zaka, B. (2006). Plagiarism; A survey. *Journal of Universal Computer Science*, 12(8), 1050-1084. doi: 10.3217/jucs-012-08-1050
- Mohammad-Hosseinpour, R., Bagheri Nevisi, R., & Afzali Shahri, M. (2017). Barresi-ye dalāyel-e ertekāb-e serqat-e adabi va rāh-hāye pišgiri az ān dar jāme'e-ye elmi-e Iran: Didgāh-e sardabirān, asātid va dānešjuyān [Study of the reasons for plagerism and its prevention in Iranian scientific society: The viewpoint of editors, professors and students]. *Foreign Language Research Journal*. 555-588. doi: 10.22059/jflr.2017.239520.374
- Mortezaei, J. (2014). Az tavārod tā serqat-e adabi [From connotation to plagiarism]. *Literary Art*. 6(1), 61-70.
- Nushi, M. (2018). Barresi-e Siāsat-haye Serqat-e Adabi dar Tārnama-haye Dāneshgah-ha va Marākez-e Āmouzesh-e Āli-e Iran [Exploring Plagiarism Policy Statements on Iranian University and Higher Education Institute Websites]. *Journal of Management and Planning in Educational Systems*. 51-76.

- Plagiarism.org (2017, May 18). What is plagiarism? Retrieved April 1, 2019, from <https://www.plagiarism.org/article/what-is-plagiarism>
- Pournaghi, R. (2018). *Serqat-e elmi dar miyān-e danešjuyān-e dānešgāh-hā: Motāle'e-ye Morur-e Sistematic va metā-āanaliz* [Plagiarism among university students: Study of systematic review and meta-analysis]. <https://irandoc.ac.ir/research/958>
- Reshadatjoo, H., & Mohajeri, E. (2014). Ertebāt-e Bein-e Sedāqat-e Elmi va Pishraft-e Tahsili dar Dāneshjouyan-e Daneshgah-e Azad Vahed-e Oloum va Tahqiqat-e Tehran [Academic Honesty and Academic Achievement among the Students of Science and Research Branch of Islamic Azad University of Tehran, Iran]. *Journal of Management and Planning in Educational Systems*. 114-127.
- Sharifi Sahi, M., & Pourkhaleghi Chatroudi, M. (2011). Serqat-e adabi-ye Abd al-Wasi Djabali az divān-e Sanai [Abd al-Wasi Djabali's plagiarism from Sanai's Divan]. *Journal of Literary Studies*. 44(4), 85-106.
- Sotudeh, H., Rafi, N., & Mirzaei, Z. (2010). Negāhi be dastbord-e elmi va rāhkārā-ye pišgiri va peygi-ye ān [Review of plagiarism, its prevention, and follow-up strategies]. *Journal of Library and Information Science*. 13(4), 17-50.
- Winsett, R. P. (2017). The importance of self-plagiarism in publication. *Progress in Transplantation*, 27(4), 327-328. doi:10.1177/1526924817733856

Iranian Cultural Research

Abstract

آنجا که نمی‌دانیم چگونه اخلاقی باشیم؛ پژوهشی در میزان آگاهی بر مصادیق سرقت معنوی

شاهو صبار^۱، علی معصومی فر^۲، سعید محمدی^۳

دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۱۶؛ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۰۵

چکیده

پژوهش حاضر تلاش می‌کند میزان آگاهی افراد نسبت به قواعد کیفی و اخلاقی کار علمی و دانشگاهی و رابطه این آگاهی با سطح تحصیلات آنان را بسنجد. بدین منظور پرسش‌نامه‌ای برخط (آنلاین) تهیه شد و طی آن از افراد سؤالاتی پرسیده شد که دیدگاه آنان را نسبت به چند مورد مهم مرتبط با کیفیت یا اخلاق کار علمی مشخص می‌کند: «ارجاع به منابع علمی نه‌چندان معتبر»، «حجمی از مقاله که می‌تواند نقل‌قول مستقیم باشد»، «کسب اجازه از ناشران پیش از انتشار آثار آنان»، «ارسال مقاله برای چند ژورنال علمی (برای داوری) به‌طور همزمان» و «رونوشت (کپی) کردن منبع از مقالات دیگر و افزودن به مقاله خود». پرسش‌نامه از سوی بیش از پانصد نفر پاسخ داده شد و تحلیل داده‌های آن نشان داد که درصد بالایی از افراد در سطوح تحصیلی متفاوت، اطلاع درستی در مورد قواعد کیفی و اخلاقی مورد توافق کار پژوهشی و نگارش مقاله علمی ندارند. این تحقیق همچنین نشان می‌دهد که بسیاری از پاسخ‌دهندگان بیش از آنکه به انتخاب پاسخ «نمی‌دانم» علاقه‌مند باشند، پاسخ نادرست انتخاب کرده‌اند، حتی آنجا که به‌خاطر تخصصی بودن پرسش طرح شده، از بسیاری از افراد توقع نمی‌رود که پاسخ درست را بدانند.

کلیدواژه‌ها: اخلاق علمی، سرقت معنوی، سرقت علمی، استناددهی، منبع

۱. استادیار ارتباطات، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

shaho.sabbar@ut.ac.ir ✉

۲. کارشناس مدیریت سیستم‌های تکنولوژیک، دپارتمان تکنولوژی و جامعه، دانشگاه ستونی‌بروک، نیویورک، آمریکا.

ali.mass@stonybrook.edu ✉

۳. دانشجوی دکتری مطالعات آمریکای شمالی، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

saeed.mohammadi@ut.ac.ir ✉

۱. مقدمه

در دوره‌ای که به آن عصر اطلاعات می‌گوییم، ارزش دارایی‌های معنوی در مقایسه با آنچه به‌طور سنتی دارایی محسوب می‌شده، به‌طور روزافزون افزایش یافته است. در نتیجه در این دوره به‌طور طبیعی اهمیت «سرقت دارایی‌های معنوی» (مورر، کیپ و زاکا، ۲۰۰۶) اعم از علمی، هنری و ادبی نیز در مقایسه با سرقت پول و دارایی‌های فیزیکی (مانند خودرو، سنگ‌های قیمتی و غیره) روز به روز افزایش یافته است. همچنین تحولات تکنولوژی یک عصر اینترنت نیز به چالش‌های این حوزه افزوده است (پورنقی، ۱۳۹۶).

در این مقاله از میان انواع سرقت‌های معنوی (که سرقت آثار نقاشی، موسیقی و غیره را هم در بر می‌گیرد) تمرکز بر کارهای متنی (مانند کتاب و مقاله) در حوزه علم است. دغدغه‌ای که منجر به انجام این پژوهش شد، این ایده است که شاید دلیل کثرت تخلفات از سوی دانشجویان و سایر کسانی که به نوشتن و تلاش برای انتشار مقالات علمی اقدام می‌کنند، نه فقط ضعف در انگیزه‌های اخلاقی، بلکه ناآگاهی نسبت به مصادیق تخلف و سرقت معنوی باشد.

دانستن پاسخ این پرسش و اینکه تا چه اندازه میزان ناآگاهی افراد نسبت به مصادیق تخلف علمی گسترده است می‌تواند بر سیاست‌گذاری اصلاحی ما در این زمینه اثرگذار باشد. یک دانشجوی کارشناسی ارشد، فهرست منابع مقاله علمی دیگر را رونوشت می‌کند و به انتهای مقاله خود می‌افزاید. یک دانشجوی دکتری، مقاله خود را با رونوشت سه بند کامل از یک صفحه ویکی‌پدیا آغاز می‌کند و منبع آن را ذکر نمی‌کند. وقتی به این افراد اعتراض می‌کنیم با این پاسخ مواجه می‌شویم که: «نمی‌دانستم این کار غیر مجاز است».

در این حالت بر سر دوراهی خشم و اندوه قرار می‌گیریم. کدام بدتر است: این درجه از بی‌توجهی به اخلاق و استاندارد علمی یا آن درجه از ناآگاهی نسبت به قواعد علمی در یک دانشجو که بالاترین سطح تحصیلات علمی را می‌گذارند؟ یا شاید ذهنمان درگیر آن شود که همان‌طور که نوشی (۱۳۹۷) گفته است دانشگاه‌ها و موسسات علمی هم مقصودند چون سیاست روشنی در خصوص سرقت ادبی ندارند و گاهی تعریف استاد و دانشجو از سرقت ادبی یکسان نیست.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲

دوره ۱۲، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۸
پیاپی ۴۷

به هر حال آنچه مهم است، آن است که تصویر درست تری نسبت به وضع موجود داشته باشیم تا بتوانیم برای مبارزه با این مشکل بهتر سیاست گذاری کنیم. چراکه مطالعات نشان می دهد که حتی پیشرفت تحصیلی و علمی دانشجویان در گرو صداقت علمی است (رشادت جو و مهاجری، ۱۳۹۳). از این رو، داشتن فضای علمی پویا و توانمند که گره از مسائل زندگی ما باز کند ممکن نیست مگر با داشتن سیاست درست و اثربخش در زمینه اخلاق و کیفیت کار علمی.

۱-۱. سرقت معنوی چیست؟

مراکز دانشگاهی و علمی مختلف جهان از نظر سخت گیری در این زمینه با یکدیگر متفاوت اند، هم از این نظر که چه چیزی را تخلف و سرقت محسوب کنند و هم از نظر اینکه چه مجازاتی برای افراد خطاکار در نظر بگیرند. کارهای مختلفی که به عنوان سرقت معنوی مطرح می شوند، دست کم از سه نظر با یکدیگر تفاوت دارند: ۱. میزان تعمد؛ ۲. نوع تخلف؛ و ۳. نوع محتوا.

۱-۱-۱. میزان تعمد

اگر سرقت معنوی، استفاده غیر مجاز از داشته ها، یافته ها و گفته های دیگران باشد، چنین عملی می تواند آگاهانه و به قصد فریب و کسب منافع صورت گیرد یا صرفاً در اثر خطا و بی دقتی. یکی از مصداق های سرقت معنوی ناخواسته، زمانی است که نویسنده، ایده دیگران را در مقاله خود طرح می کند و خودش هم نمی داند که قبلاً آن را خوانده یا شنیده است و تصور می کند که ایده خود او بوده است. البته باور غالب بر آن است که آگاهی و ناآگاهی فرد نسبت به سرقت ادبی یا عمدی و غیر عمدی بودن اقدام او تفاوت چندانی در نفس عمل نمی کند. اترک معتقد است که نه تنها این موارد نافی سرقت ادبی نیست، بلکه حتی اگر صاحب اثر اصلی هم از به کار بردن اثرش آگاهی و رضایت داشته باشد باز هم سرقت ادبی یا به تعبیر خودش «علم ربایی» رخ داده است (اترک، ۱۳۹۶).

برخی معتقدند که به جای سخت گیری در مورد سرقت معنوی (که همواره قابل اثبات نیست) بهتر است «بیشتر به تأثر و توارد و نقش ضمیر ناخود آگاه توجه داشت» (مرتضایی، ۱۳۹۳). در حالی که برخی معتقدند حتی آنجا که ایده یا جمله ای متعلق به فرد و زاییده ذهن

خود اوست اما قبلاً از سوی فرد دیگری هم بیان شده است (توارد) نویسنده اخیر موظف است با انجام جست و جوی دقیق در آثاری که قبلاً منتشر شده، از انتشار دوباره آن خودداری کند. «برخی مؤسسات علمی حتی سرقت ناخواسته را نوعی خیانت اخلاقی به حساب می آورند» (مِسن^۱، ۲۰۰۹، ۱).

۱.۱.۲. نوع تخلف

فهرست اقداماتی که از سوی مراکز مختلف، تقلب یا تخلف شمرده می شوند، متنوع است. در نگاهی کلی ستوده و همکارانش (ستوده، رفیع و میرزایی، ۱۳۸۹، ۳۲) به نقل از وصال و حبیب زاده دستبرد علمی را به دو گروه تقسیم می کنند: «دستبرد به اندیشه ها و دستبرد به واژگان». در نگاهی خردتر، تقلب معنوی طیف گسترده ای از موارد بسیار جدی مانند ترجمه یک مقاله به طور کامل و انتشار آن به نام خود، تا موارد محدودتر مانند مشخص نکردن نقل قول مستقیم و غیر مستقیم را در بر می گیرد. مورد اخیر دست کم از دو جهت تقلب و سرقت به حساب می آید. اول آنکه مالکیت معنوی افراد نه تنها «ایده ها»، بلکه «عبارت ها و جمله ها» را هم در بر می گیرد و اگر عبارات و جمله های دیگران را عیناً رونوشت می کنیم باید آن کلمات را با قرارداد در گیومه، از متن های نوشته شده از سوی خودمان متمایز کنیم.

علت دوم ضرورت مشخص کردن نقل قول مستقیم از غیر مستقیم آن است که خواننده یک مقاله (چه استاد دانشگاه یا داور مقاله علمی و چه مخاطب عادی) باید بدانند که چه مقدار از متن، نوشته خود فرد است و چه مقدار رونوشت (کپی) از دیگران. اگر این امر مشخص نباشد، فرد می تواند حجم بسیار بالایی از مقاله خود را با کنار هم گذاشتن نوشته های دیگران تولید کند و با پرهیز از استفاده دقیق از گیومه و شماره صفحه^۲ این مسئله را پنهان نماید.

از دید بسیاری از مراکز علمی «رونوشت حجم زیادی از ایده ها و کلمات از یک منبع به طوری که حجم اعظم کار را در بر بگیرد، چه منبع آن ذکر شده و چه نشده باشد» هم تقلب

1. Peter Mason

۲. در استناددهی به شیوه ای پی ای (APA) در صورتی که از نقل قول مستقیم استفاده می کنیم، ذکر شماره صفحه ضروری است.

و سرقت محسوب می‌شود (سرقت ادبی چیست^۱)، ۲۰۱۷). اتفاقاً دلیل استفاده نکردن از گیومه از سوی برخی نویسندگان، ممکن است تلاش برای پنهان کردن همین واقعیت باشد که بیش از حد از رونوشت عینی مطالب دیگران استفاده کرده‌اند.

در فهرست انواع سرقت‌های معنوی، «سرقت از خود»^۲ نیز وجود دارد که برخلاف آنکه از عنوانش برمی‌آید می‌تواند تخلفی جدی محسوب شود. اصل بر آن است که اگر یک ایده، اطلاعات یا متن، پیش از این منتشر شده است، در هنگام انتشار دوباره، این امر مشخص باشد و منبع آن ذکر شود و اینکه نویسنده اثر قبلی خود ما باشیم، این الزام را از بین نمی‌برد. در ضمن، «سرقت از خود» گاهی بیانگر تقلبی جدی و آگاهانه است و آن هنگامی است که فرد تلاش می‌کند که مطلب خود را با تغییرات اندک در دو نشریه منتشر کند. این شبیه حالتی است که دانشجویی تلاش می‌کند یک مقاله را به عنوان تکلیف دو یا چند کلاس مختلف ارائه کند (وینست^۳، ۲۰۱۷).

نوع دیگر تخلف نیز ارجاع به منبع نادرست است. این کار هم به علت سهل انگاری یا تبلی در یافتن منبع درست و هم با انگیزه خاص از جمله پنهان کردن یک ضعف انجام می‌شود. مثال حالت دوم فردی است که مطالبی را از ویکی‌پدیا گرفته است اما چون می‌داند که در کار علمی نمی‌تواند به ویکی‌پدیا ارجاع دهد، در فهرست منابعش، منبعی را می‌نویسد که آن صفحه ویکی‌پدیا به آن ارجاع داده است.

این کار که می‌توان آن را «ارجاع جعلی» یا «منبع دزدی» نامید از آن جهت نادرست است که ما تنها حق داریم به منبعی ارجاع دهیم که واقعاً خودمان آن را دیده باشیم. این خطا در سطحی دیگر نیز مطرح می‌شود و آن نسبت دادن یک اکتشاف یا سخن معروف به فرد نادرست است. چنگیزی آشتیانی و شمسی در مقاله خود (۱۳۹۲) استدلال می‌کنند که برخی یافته‌های پزشکی دانشمندان قدیمی ایرانی به غلط به دانشمندان اروپایی نسبت داده می‌شود. آنان این کار را سرقت علمی می‌دانند.

۱. سایت plagiarism.org، صفحه what is plagiarism?، آدرس در فهرست منابع انتهای مقاله.

2. self-plagiarism

3. Rebecca P. Winsett

۱.۱.۳. نوع محتوا

دو نوع عمده سرقت در آثار علمی عبارت‌اند از: «سرقت داده» و «سرقت متن». سرقت داده، زمانی رخ می‌دهد که پژوهشگر یا دانشمند، نتایج تحقیق دیگری را به‌عنوان تحقیق خودش ارائه دهد. این نوع تقلب نوعاً تعمدی است و جدی‌ترین نوع تقلب محسوب می‌شود و معمولاً شدیدترین مجازات‌ها هم برای آن در نظر گرفته می‌شود.

سرقت متن جایی است که ابهام و اختلاف نظر بیشتر است. از یک سو، خصوصاً آنجا که عبارت‌های مشابه کوتاه هستند، آسان‌تر می‌توان ادعا کرد که شباهت موجود تصادفی است. در ضمن استفاده از متن ترجمه‌شده در مقاله، کار را پیچیده‌تر می‌کند، زیرا نرم‌افزارهای تقلب‌یاب امکان سنجش این نوع سرقت را فراهم نمی‌کنند. همچنین استدلال‌هایی وجود دارد که گاهی استفاده از برخی جملات از پیش منتشرشده، چندان غیراخلاقی نیست.

میسن (۲۰۰۹) توضیح می‌دهد که در حالی که برخی افراد، هر نوع سرقت متنی را مطلقاً غیرقابل قبول می‌دانند، برخی دیگر، نسبت به آن برخورد ملایم‌تری دارند. مثلاً «اداره امانت تحقیق»^۱ در آمریکا استفاده از جملات مشابه را در برخی بخش‌های متن مجاز می‌داند. مثال این حالت آن است که در بخش روش تحقیق مقاله یا پایان‌نامه خود، یک روش تحقیق مرسوم را که در اکثر کتاب‌های روش تحقیق معرفی شده است تشریح کنیم و برخی جملات ما به شدت شبیه جملاتی باشد که در این کتاب‌ها به کار رفته است.

۱.۲. نه به سرقت معنوی: دو دلیل دیگر

می‌دانیم که سرقت معنوی امری است ناپسند، به این خاطر که حقوق دیگران را نقض می‌کند و به افراد و مؤسسه‌ها از نظر مادی و معنوی صدمه می‌زند. اما خصوصاً در فضای علمی، سرقت معنوی دست‌کم به دو دلیل دیگر نیز ناپسند است. یکی اینکه این نوع تخلف می‌تواند منجر به فهم نادرست شود. ارجاع‌ها و منبع‌نویسی‌ها تنها به این خاطر که نویسنده اصلی را معرفی می‌کنند، مهم نیستند بلکه متن و زمینه‌ای که بحث اصلی در آن شکل گرفته است را نیز معرفی می‌کنند. استفاده از یک جمله، خارج از زمینه‌ای که در آن مطرح شده است، می‌تواند به برداشت کاملاً متفاوت و گاهی متضاد منجر شود و نبود منبع‌نویسی

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۶

دوره ۱۲، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۸
پیاپی ۴۷

1. The Office of Research Integrity

صحیح این امکان را از خواننده می‌گیرد که درستی برداشت نویسنده از متن اصلی را بررسی کند.

دلیل دوم این است که اعتبار یک سخن نه تنها به واسطهٔ محتوای آن، بلکه براساس شخص یا نهادی که آن را می‌گوید سنجیده می‌شود. مثلاً اگر یک دیپلمات با تجربه، دیدگاهی در مورد پیچیدگی‌های روابط فردی بین دیپلمات‌ها و اثر آن بر روابط بین کشورها مطرح کند، طبیعی است که خواننده تصور کند که این دیدگاه کم یا زیاد مبتنی بر تجربهٔ عملی آن فرد در روابط دیپلماتیک است و از این جهت اعتبار بیشتری برای آن قائل شود. سرقت معنوی می‌تواند ایده را از ایده‌پرداز منفک کند و به این طریق تصور نادرست ایجاد کند و ارزیابی اعتبار سخن را با مشکل مواجه سازد.

۱-۳. یک اشتباه رایج در ایران

همان‌طور که اشاره شد، مراکز علمی مختلف، سرقت ادبی را به اشکال متفاوت تعریف می‌کنند و سطح سخت‌گیری و مجازاتی که در قبال آن پیشنهاد می‌کنند، متفاوت است. باین حال یک اصل روشن را نباید فراموش کرد که در صورتی که ایده‌ای را از جایی می‌آموزیم باید منبع آن را ذکر کنیم و همچنین اگر جمله یا جملاتی را عیناً از متن دیگران به عاریت می‌گیریم لازم است که آن را در گیومه بگذاریم و منبعش را ذکر کنیم. اشتباهی که در اینجا حتی از سوی برخی اساتید با سابقهٔ دانشگاه رخ می‌دهد آن است که «درصد مجاز متن عاریتی» را با «درصد مجاز سرقت معنوی» اشتباه می‌گیرند.

در یک کتاب یا مقالهٔ علمی، همواره ایده‌ها و نکات بیان شده در کتاب‌ها و مقالات دیگر را ذکر می‌کنیم و در صورتی که منبع این ایده‌ها را بیاوریم، کار ما مجاز و گاهی ضروری است. ضروری از آن جهت که بدون استفاده از ایده‌های دیگران، پژوهش ما فاقد مرور ادبیات خواهد بود و به اصطلاح، به جای آنکه تحقیق ما بر شانه‌های تحقیقات پیشین و علم موجود استوار شود، در خلأ شکل می‌گیرد یا اینکه تلاش می‌کند که چرخ را از نو اختراع کند.

همچنین بنا بر اقتضا گاهی یک عبارت، جمله یا حتی بند را عیناً رونوشت می‌کنیم. در این حالت هم در صورتی که منبع را ذکر کنیم و کل متن رونوشت شده را در گیومه قرار دهیم و شمارهٔ صفحهٔ آن را بیاوریم، کار ما مجاز است و در موارد خاص ممکن است به بالا بردن

کیفیت کار ما کمک کند. اما میزانی از متن که می‌تواند از منابع دیگر عیناً رونوشت شود، محدودیت دارد و نمی‌توان مقاله‌ای نوشت که بیشتر حجم آن از به‌هم‌چسباندن متون دیگران ساخته شده باشد. اینجاست که مفهوم «درصد مجاز متن عاریتی» مطرح می‌شود. اشتباه نسبتاً رایج آن است که با این مفهوم به‌گونه‌ای برخورد می‌شود که گویی این مفهوم معادل «درصد مجاز سرقت معنوی» است. از دید ما، مفهوم دوم وجود خارجی ندارد. هیچ درصدی از سرقت معنوی مجاز نیست، ولو یک جمله! می‌توان در مورد مصادیق شباهت مجاز یا غیرعمدی یا حتی رونوشت سهوی از متون و ایده‌های دیگران سخن گفت و موارد مجاز و غیرمجاز و همچنین مجازات مناسب برای موارد غیرمجاز را مشخص کرد اما هیچ دلیلی ندارد که بپذیریم که کسی که متنی را عیناً از کتاب یا مقاله منتشر شده دیگران رونوشت می‌کند و منبع آن را ذکر نمی‌کند، یا از قراردادن آن متن در گیومه خودداری می‌کند، کارش مجاز است، صرفاً چون این حجم از سرقت مثلاً کمتر از ده یا پنج درصد از مقاله یا کتاب او را تشکیل می‌دهد.

۱.۴. تخلف حاصل از ناآگاهی

اگر مدرس دانشگاه هستید و نوشته‌های دانشجویان خود را برای اطمینان از عاری بودن آنها از سرقت معنوی بررسی می‌کنید، احتمالاً همواره با این توضیح مواجه می‌شوید که: «نمی‌دانستم این کار مجاز نیست». آیا ناآگاهی نسبت به تعریف و مصادیق تخلف علمی و سرقت معنوی دلیل خوبی برای ارتکاب به آنهاست؟ احتمالاً نه، اما پرسش مهم آن است که آیا آن دانشجو واقعیت را بیان می‌کند؟

پاسخ به این پرسش از آن جهت مهم است که اگر تعداد قابل توجهی از دانشجویان واقعاً نمی‌دانند چه چیزی مصداق تخلف علمی یا سرقت معنوی است، با مشکلی مواجهیم که کمتر از بی‌اخلاقی علمی اهمیت ندارد و نشان می‌دهد که در آموزش ابتدایی‌ترین مفاهیم علم و پژوهش به جامعه ناکام مانده‌ایم. این مشکل زمانی بحران‌زاتر است که درصدی از دانشجویان مقاطع بالاتر تحصیلی هم، چنین مشکلی داشته باشند. بنابراین هرچند تبییه متناسب همواره باید جدی گرفته شود، اگر مشکل اصلی ما آگاهی نداشتن از استانداردهاست، باید پیش از هر کار برای آن راه‌حلی بیابیم.

پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا میزان آگاهی افراد نسبت به قواعد نوشتن کتاب یا مقاله علمی را بررسی کند و همان‌طور که از توضیحات برمی‌آید در این پژوهش به سرقت معنوی در معنای محدود آن اکتفا نشده و برخی از موارد عام‌تر مانند «ارجاع به منابع غیر معتبر» نیز مدنظر قرار گرفته است. ارجاع به منبع غیر معتبر از سوی برخی مراکز دانشگاهی و علمی مصداق سرقت یا تقلب محسوب می‌شود و از سوی برخی دیگر، مصداق کار علمی کم‌ارزش یا بی‌ارزش (و نه الزاماً سرقت و تقلب).

۲. مطالعه دستبرد علمی و ادبی در ایران

در ایران پژوهشگران حوزه‌های مختلف از جمله پزشکی، هنری و علوم اجتماعی به مفهوم دستبرد علمی یا هنری پرداخته‌اند. برخی از این مطالعات که شاید کمتر در یک پژوهش علمی همانند مطالعه حاضر به کار بیایند، مطالعاتی هستند که به وجود سرقت معنوی در آثار فردی خاص پرداخته‌اند. نمونه این کارها مقاله‌ای است که به شواهد سرقت هنری در دیوان شعر عبدالواسع جبلی پرداخته است که طبق گفته مقاله، در موارد متعدد دست به سرقت ادبی از آثار سنایی غزنوی شاعر قرن ششم زده است (شریفی صحی و پورخالقی جترودی، ۱۳۹۰).

برخی از این مطالعات از جمله ستوده و همکارانش (ستوده، رفیع و میرزایی، ۱۳۸۹) به توصیف معنای سرقت معنوی و شیوه‌های مقابله با آن پرداخته‌اند. در این مقالات که نمونه دیگر آن نوشته مجتبی گلستانی (۱۳۹۶) است، کار نظری بر پژوهش داده‌محور غالب است. رویکرد دیگری که به مطالعه در حوزه کار مقاله حاضر نزدیک‌تر است، کارهایی است که به علل رخ دادن سرقت علمی پرداخته است. پژوهشی که پیش‌تر در میان دانشجویان ارشد و دکتری کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس صورت گرفته بود، به خوبی نشان می‌داد که این دانشجویان در این زمینه تاحدی ناآگاه بوده‌اند و نگرش و رفتار آنها نسبت به سرقت ادبی «نسبتاً نامساعد و متوسط» ارزیابی شده بود. همچنین یافته‌های این پژوهش نشان می‌داد که آموزش‌ها تاحدی توانسته‌اند در آگاهی این دانشجویان ثمربخش باشند (فعلی، بیگلری، و پزشکی‌راد، ۱۳۹۱).

برخی دیگر از مقالات، ضعف‌های اخلاقی را هم جدی دانسته‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که گاهی دانشجو، محقق یا استاد از هنجارهای اخلاق علمی آگاه است اما وقتی پای عمل می‌رسد، آن را نادیده می‌گیرد (جعفری، رضاییان و شمسی، ۱۳۹۵).

بی‌توجهی نشریات در اعتبارسنجی مقالات نیز، خود به این مسئله دامن می‌زند. گاهی فرد متخلف با توسل به شیوه‌های جدید سرقت ادبی دست به چاپ مقاله دیگران می‌زند و نشریات با بی‌دقتی آن را به چاپ می‌رسانند (منصوری، ۱۳۹۶). علاوه بر نقشی که نشریات در این مسئله دارند، باید به نقش کتاب‌داران نیز اشاره کرد. مطالعات در این حوزه نشان می‌دهد که چنانچه کتاب‌داران در زمینه سرقت ادبی از آگاهی کافی برخوردار باشند و آموزش‌های لازم را ببینند می‌توانند در پیشگیری از این مسئله مؤثر واقع شوند، اما متأسفانه آمارها نشان می‌دهند که چنین آگاهی و آموزش‌هایی در میان کتاب‌داران وجود ندارد (غفوری، رخس و ره‌افروز، ۱۳۹۵).

درواقع این مطالعات در مجموع نشان می‌دهند که سرقت علمی مسئله‌ای چندوجهی است و عوامل مختلفی اعم از فقدان آموزش و فرهنگ‌سازی، آن هم از سطوح پایه، رواج فرهنگ تقلب و تبلی در میان مردم، نداشتن آگاهی کافی از مسئله سرقت ادبی و علمی و عواقب آن و همچنین اجبار استادان و دانشجویان به ارائه پژوهش‌های فراتر از حد توانشان به منظور کسب رتبه یا مدرک دانشگاهی، بر گسترش این پدیده تأثیر دارند (محمدحسین‌پور، باقری نویسی و افضل‌شهری، ۱۳۹۶).

۳. روش تحقیق

در این مطالعه پرسشنامه‌ای برخط (آنلاین) طراحی شد و از طریق آن از افرادی با سطوح تحصیلی متفاوت، سؤالاتی در مورد شش استاندارد علمی پرکاربرد پرسیده شد. پرسش‌ها به گونه‌ای طراحی شدند که مشخص کنند که آیا افراد می‌دانند در کار علمی موظفیم؛ ۱. فقط به منابع علمی معتبر ارجاع بدهیم؛ ۲. حجم محدودی از اثر را به نقل قول مستقیم اختصاص دهیم؛ ۳. پیش از کپی کردن و انتشار مجدد آثار ناشران داخلی، از آنان اجازه بگیریم؛ ۴. از ارسال مقاله علمی خود برای داوری به چند مجله علمی مختلف به‌طور

هم‌زمان پرهیزکنیم؛ ۵. وقتی در مقاله یا کتابی که می‌خوانیم نقل‌قولی وجود دارد که می‌خواهیم در کار خود از آن استفاده کنیم، به همان منبعی که در دست داریم ارجاع دهیم نه به منبعی که منبع ما به آن ارجاع داده است (مگر آنکه موفق شویم منبع اصلی را پیدا کنیم)؛ ۶. از رونوشت (کپی) کردن فهرست منابع کارهای دیگر و اضافه کردن آن به انتهای مقاله خود پرهیز کنیم.

علاوه‌براین موارد، یک مورد دیگر نیز صرفاً به‌منظور کسب اطلاع از دیدگاه پاسخ‌دهندگان پرسیده شد: بهتر است از ناشران خارجی، پیش از ترجمه آثار آنان اجازه بگیریم. این دیدگاهی است که با توجه به قوانین کپی‌رایت در ایران قابل‌بحث است. توافق مشخصی در مورد اخلاقی بودن یا غیراخلاقی بودن استفاده از آثار ناشران خارجی بدون کسب اجازه از آنان وجود ندارد. در واقع، ترجمه آثار خارجی بدون کسب اجازه، کاری است که تقریباً در مورد همه آثار ترجمه‌شده در ایران انجام می‌شود. موافقان و مخالفان این امر هر دو توجیحات و توضیحات قابل‌تأملی در مورد درستی دیدگاه خود دارند که خارج از کسب و وظیفه این مقاله است. در تحلیل‌ها و نتیجه‌گیری‌های پژوهش حاضر به پاسخ‌های دریافت شده به این پرسش تکیه نشد.

در این مطالعه، علاوه بر استفاده از آمار توصیفی که به نشان دادن میزان آگاهی افراد کمک می‌کند، تلاش شد تا وجود و نبود روابط معنی‌دار بین پاسخ‌ها و میزان تحصیلات نیز کشف شود. برای این بخش، از آزمون‌های دوی پیرسون^۱ استفاده شد.

۱-۳. در مورد پرسشنامه

پرسشنامه نوشته‌شده برای این مطالعه از طریق ابزار «گوگل‌فرمز»^۲ به‌شکل پرسشنامه‌ای برخط تنظیم شد. گوگل‌فرمز این امکان را فراهم می‌کند که پرسشنامه‌ای با انواع پرسش‌ها (دارای طیف، گزینه و جواب باز) ساخته شود و در نهایت لینکی در اختیار سازنده قرار می‌گیرد و او می‌تواند با قراردادن لینک در اختیار دیگران از آنان بخواهد که پرسشنامه را پر کنند.

1. chi-squared
2. Google Forms

در مرحله بعد، لینک پرسشنامه برای افراد مختلف ارسال شد. روش کار به این صورت بود که از چند دانشجوی دوره کارشناسی رشته روزنامه‌نگاری خواسته شد که لینک پرسشنامه را برای چندین نفر از افرادی که می‌شناسند ارسال کنند و از هر یک به طور شخصی بخواهند که آن لینک را برای چند نفر دیگر ارسال کنند و از آنان بخواهند که حتماً پرسش‌نامه را پر کنند. همچنین به این دانشجویان توضیح داده شد که در انتخاب افراد به تحصیلات و دانشگاهی بودن یا نبودن آنان توجه نکنند و پرسش‌نامه را برای کسانی که می‌شناسند، ارسال کنند.

این روش به نوعی شبیه به روش گلوله‌برفی است که عموماً یک روش نمونه‌گیری غیراحتمالی به حساب می‌آید اما این غیراحتمالی بودن بیشتر مربوط به مواقعی است که افراد براساس خصلتی خاص نفر بعدی را معرفی می‌کنند. مثلاً اگر از کسی که در یک مصاحبه کیفی مشارکت کرده است بخواهیم فرد دیگری را که دانش بالایی در موضوع مورد مطالعه دارد (یا رابطه عاطفی نزدیکی با شخص مصاحبه‌شونده دارد) برای مصاحبه بعدی معرفی کند، ماهیت نمونه‌گیری از احتمالی بودن یا تصادفی بودن خارج می‌شود. در این پژوهش صرفاً از افراد خواسته شد که با انتشار لینک پرسشنامه در میان آنان که می‌شناسند به بالا رفتن تعداد پاسخ‌گویان کمک کنند.

در مورد کیفیت و اندازه جامعه‌ای که به پرسش‌نامه‌های برخط دسترسی دارند، تردیدهایی وجود دارد و از این جهت برخی نسبت به اعتبار آنها شبهه ایجاد کرده‌اند، اما به‌رغم اینکه این تردیدها قابل بحث و گاهی جدی هستند امروزه به‌خاطر هزینه کم، آسانی توزیع و سرعت بالا، استفاده از پرسشنامه‌های برخط به روشی مرسوم در جمع‌آوری داده برای پژوهش‌های مختلف تبدیل شده است. این مطالعه نیز به‌رغم آگاه بودن از ضعف‌های احتمالی پرسش‌نامه برخط و ارسال لینک پرسش‌نامه به روشی که تشریح شد، به‌خاطر عملی شدن پژوهش از این روش استفاده کرد. تکرار مطالعه از سوی دیگر پژوهشگران می‌تواند نقاط ضعف و قوت و میزان دقت نتایج را روشن‌تر سازد.

جنبه مثبت نمونه‌گیری این تحقیق این است که درصد افرادی که پرسش‌نامه را پر کرده‌اند نسبت به تعداد کسانی که لینک آن را دریافت کردند، نسبتاً بالاست. در بسیاری از مطالعات، به امید کسب تعداد پاسخ کافی، لینک پرسشنامه در جوامع اینترنتی مختلف

منتشر می‌شود و در نهایت رقم نهایی پرسشنامه‌های پر شده کسری از تعداد افرادی است که بالقوه می‌توانستند به آن پاسخ دهند. مثلاً اگر با قراردادن پرسش‌نامه در شبکه‌های اجتماعی مختلف یا ارسال نامه الکترونیکی به فهرست‌های طولانی افراد، در نهایت نظر دو درصد از افراد را برای پر کردن پرسش‌نامه جلب کنیم، در واقع برای دریافت پانصد پرسش‌نامه پر شده، آن را در اختیار ۲۵ هزار نفر قرار داده‌ایم. اشکال این وضعیت آن است که کسانی که در این شرایط به‌طور داوطلبانه تصمیم می‌گیرند به یک پرسشنامه پاسخ دهند، ممکن است گروه خاصی از افراد باشند.

در این مطالعه از افراد خواسته شد هر کدام با چند نفر از نزدیکان خود سخن بگویند و از آنان بخواهند که حتماً به پرسش‌نامه پاسخ دهند و از دیگران هم خواهش کنند که به پرسش‌نامه پاسخ دهند. این نوع نمونه‌گیری نیز تردیدهای خود را به همراه دارد، اما جنبه مثبت آن بالا بودن درصد پاسخ‌دهندگان نسبت به دریافت‌کنندگان لینک پرسش‌نامه است. شواهد علمی دقیقی برای اثبات این نکته در اختیار نداریم اما بر این باوریم که از هر چهار نفر که لینک پرسش‌نامه را دریافت کرده‌اند، دست‌کم یک نفر آن را پر کرده است.

پرسش‌نامه، حدود دو هفته به‌صورت برخط در اختیار پاسخ‌دهندگان بود و به‌خاطر روش مورد استفاده و موفقیت دانشجویانی که در این زمینه همکاری کردند، در کمتر از یک هفته نزدیک به ششصد پرسشنامه پر شده دریافت شد.

۴. تحلیل داده‌ها

داده‌های حاصل از پیمایش، پس از استخراج، مورد تحلیل قرار گرفت. در این بخش، نتایج توصیفی و تحلیلی بررسی داده‌ها ارائه می‌شود.

۱-۴. مشخصات پاسخ‌دهندگان

از مجموع پرسش‌نامه‌های پر شده، پس از حذف موارد ناقص، ۵۶۷ پرسش‌نامه به دست آمد. به‌جز متغیر سن که ۹۳ پاسخ‌دهنده آن را خالی گذاشتند، سایر متغیرها بین صفر تا پنج مورد بی‌پاسخ ماند. از بین ۴۷۴ پاسخ‌گو که سن خود را اعلام کردند، بیش از شصت درصد بین ۲۱ تا سی سال سن داشتند.

جدول شماره (۱). فراوانی پاسخ‌دهندگان به تفکیک گروه سنی

سن	فراوانی	درصد
بسیست سال یا کمتر	۴۰	۸,۴
بین ۲۱ تا سی سال	۲۸۵	۶۰,۱
بین ۳۱ تا چهل سال	۱۱۳	۲۳,۸
بین ۴۱ تا پنجاه سال	۲۹	۶,۱
بیش از پنجاه سال	۷	۱,۵
جمع	۴۷۴	۱۰۰

حدود ۵۵ درصد از پاسخ‌گویان مرد و حدود ۴۵ درصد آنان زن بودند. بیشتر آنان مدرک کارشناسی داشتند اما تعداد قابل توجهی هم از مدارک تحصیلی بالاتر برخوردار بودند. جدول زیر نشان می‌دهد که حدود یک‌سوم از پاسخ‌دهندگان مدرک کارشناسی ارشد یا دکتری داشته‌اند.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

جدول شماره (۲). فراوانی پاسخ‌دهندگان به تفکیک تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
دیپلم	۷۲	۱۲,۷
کاردانی	۲۲	۳,۹
کارشناسی	۲۸۶	۵۰,۵
کارشناسی ارشد	۱۵۴	۲۷,۲
دکتری	۳۲	۵,۷
جمع	۵۶۶	۱۰۰

۲-۴. روابط همبستگی

پس از ارائه اطلاعات کلی و فراوانی شرکت‌کنندگان در مطالعه، به آمار تحلیلی و بررسی روابط معنی‌دار بین متغیرهای مطالعه شده می‌پردازیم.

۱-۲-۴. آیا می‌توان در مقاله علمی به ویکی‌پدیا ارجاع داد؟

ویکی‌پدیا بزرگ‌ترین دانشنامه جهان است که تقریباً در مورد هر موضوع علمی، فلسفی، هنری و غیره می‌توان از آن کسب اطلاع و دانش کرد. ظهور این مرجع عظیم اینترنتی،

یادگیری، یافتن پاسخ برای پرسش‌ها و حتی تحقیق و پژوهش را بسیار آسان کرده است و از این رو می‌توان از آن به‌عنوان ابزاری مهم در گسترش دانش و دانسته‌های عمومی و تخصصی بهره‌گرفت. با این حال، این ویژگی و یکی‌پدیا که هر فردی می‌تواند برای آن محتوا تهیه کند و هر فرد دیگری می‌تواند دست به تغییر و اصلاح آن بزند، موجب می‌شود که نتوان از آن در مقاله علمی معتبر به‌عنوان مرجع استفاده کرد.

پژوهشگران می‌توانند از محتوای یکی‌پدیا و منابع مشابه آن در اینترنت برای یادگیری علوم مختلف و آشناسدن با رویکردهای متفاوت استفاده کنند و همچنین می‌توانند برای ادامه تحقیقات خود به منابعی که صفحات و یکی‌پدیا به‌عنوان مرجع خود معرفی کرده‌اند، رجوع کنند و در صورت معتبر بودن از آنها بهره‌گیری اما در مقالات علمی خود نمی‌توانند به یکی‌پدیا ارجاع دهند و به‌جای آن لازم است که به کتاب‌های معتبر و مقالات چاپ شده در مجلات علمی صاحب اعتبار ارجاع دهند.

بیش از یک‌سوم مشارکت‌کنندگان در پرسش‌نامه، دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری هستند که مقاطع تحصیلی پژوهش‌محور محسوب می‌شوند. با این حال به‌نظر می‌آید که تعداد قابل‌توجهی از این افراد نمی‌دانند یا معتقد نیستند که در کارهای علمی نمی‌توان به منبعی چون یکی‌پدیا ارجاع داد.

تنها ۸/۴ درصد از ۵۶۲ پاسخگو گفته‌اند که در مقاله علمی می‌توان بدون هیچ محدودیتی از نظر تعداد به یکی‌پدیا ارجاع داد، اما ۴۴ درصد دیگر معتقدند که فقط به تعداد محدود به یکی‌پدیا ارجاع داد. در واقع بیش از ۵۲ درصد افراد، ارجاع به یکی‌پدیا در مقالات علمی را جایز می‌دانند. این عدد را می‌توان نشانه‌ای از بی‌اطلاعی درصد بالایی از افراد نسبت به این استاندارد کار علمی دانست.

احتمال دیگری که به ذهن می‌آید آن است که چون تنها سی درصد افراد دارای مدرک کارشناسی و کارشناسی ارشد بوده‌اند، شاید بی‌اطلاعی افراد نسبت به این قاعده بدان خاطر است که تعداد قابل‌توجهی از افراد به‌غیر از کارهای محدود دوره کارشناسی، کار پژوهشی انجام نداده‌اند. برای مشخص‌شدن این مسئله می‌توان از مشاهده رابطه همبستگی بین مدرک تحصیلی و پاسخ به پرسش بالا کمک گرفت.

به این منظور سطح تحصیلات را به سه دسته تقسیم کردیم: دسته اول آنان که دیپلم یا فوق دیپلم دارند، دسته دوم آنان که کارشناسی دارند و دسته سوم آنان که به تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) پرداخته‌اند. جدول زیر نشان می‌دهد که پاسخ این گروه‌های تحصیلی به پرسش مربوط به ارجاع به ویکی‌پدیا چه تفاوتی با یکدیگر داشته است.

جدول شماره (۳). رابطه بین مدرک تحصیلی و نظر در مورد ارجاع به ویکی‌پدیا

آیا می‌توان در یک مقاله علمی به ویکی‌پدیا ارجاع داد؟									
تحصیلات	اصلاً	به تعداد کم	بدون محدودیت	نمی‌دانم	جمع				
دیپلم و کاردانی	۲۷	۲۹٪	۴۰	۴۳٪	۱۴	۱۲	۱۲٫۹٪	۹۳	۱۰۰٪
کارشناسی	۱۰۲	۳۶٫۲٪	۱۴۰	۴۹٫۶٪	۲۱	۱۹	۶٫۷٪	۲۸۲	۱۰۰٪
کارشناسی ارشد، دکتری	۹۸	۵۲٫۷٪	۶۶	۳۵٫۵٪	۱۲	۱۰	۵٫۴٪	۱۸۶	۱۰۰٪

آزمون‌های دو با ضریب اطمینان بالاتر از ۹۹ درصد نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین پاسخ‌های داده‌شده از سوی این سه گروه دیده می‌شود. با دقت در داده‌ها می‌بینیم که بیشترین پاسخ صحیح (یعنی اصلاً) از سوی گروه سوم یعنی کارشناسی ارشد و دکتری (۵۲٫۷٪) ارائه شده است و این درصد به ترتیب برای افراد دارای مدرک کارشناسی و گروه دیپلم و کاردانی کاهش می‌یابد. رابطه معکوس معنی‌داری نیز میان مدرک تحصیلی و نادرست‌ترین پاسخ یعنی «بدون محدودیت» وجود دارد به این شکل که افراد با تحصیلات بالاتر، کمتر این پاسخ نادرست را انتخاب کرده‌اند. هرچه تحصیلات افزایش یافته، تعداد پاسخ «نمی‌دانم» هم کاهش یافته است که دور از انتظار نیست.

روابط همبستگی نشان می‌دهد که آگاهی نسبت به نادرست بودن ارجاع به منابعی چون ویکی‌پدیا با افزایش سطح تحصیلات و خصوصاً با گذراندن دوره‌های عالی (کارشناسی ارشد و دکتری) که عموماً تحقیق محور هستند افزایش یافته است اما میزان اطلاع از این مسئله حتی در میان تحصیل کرده‌ترین گروه نیز مطلوب نیست. در مجموع ۴۲ درصد از افرادی که مدرک کارشناسی ارشد و دکتری دارند بر این باورند که در مقاله علمی می‌توان به ویکی‌پدیا ارجاع داد (کم یا بدون محدودیت).

۲-۲-۴. چه حجمی از مقاله می‌تواند نقل قول مستقیم باشد؟

هنگام نوشتن یک مقاله می‌توان از منابع دیگر نقل قول مستقیم کرد به این شکل که عبارت، خط یا بندی از متن یک کتاب یا مقاله دیگر را عیناً و در درون گیومه نقل می‌کنیم و مشخصات مرجع اصلی و شماره صفحه مطلب برداشته شده را ذکر می‌کنیم. در صورتی که منبع نویسی، صحیح و صادقانه صورت گیرد، این نوع ارجاع قابل قبول است اما حجم برداشت عینی از منابع دیگر محدودیت دارد. اینکه چه مقدار از مقاله، کتاب یا پایان نامه می‌تواند نقل قول مستقیم باشد رقمی جهانی و قطعی ندارد و ممکن است در مورد نوعی از کار علمی و در یک دانشگاه خاص پنج درصد و در کاری دیگر و طبق استاندارد دانشگاهی دیگر پانزده درصد باشد اما آنچه قطعی است آن است که پژوهشگر یا نویسنده نمی‌تواند مثلاً هشتاد درصد مقاله خود را به نقل قول مستقیم از منابع دیگر اختصاص دهد. این کار اگر سرقت معنوی یا تقلب محسوب نشود (که بعضاً می‌شود)، دست کم اثری کپی شده یا کم ارزش به حساب خواهد آمد.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۷

آنجا که نمی‌دانیم چگونه
اخلاقی باشیم...

بیش از ۵۷ درصد از ۵۶۶ نفری که به این پرسش پاسخ گفته‌اند معتقدند که: «حجم کمی از مقاله می‌تواند نقل قول مستقیم باشد» که درست‌ترین پاسخ است. ۹/۵ درصد از پاسخ‌گویان معتقدند که حجم زیادی از مقاله می‌تواند نقل قول مستقیم باشد و ۱۵/۷ درصد از پاسخ‌گویان معتقدند در یک مقاله علمی میزان حجمی که می‌تواند به نقل قول مستقیم اختصاص یابد هیچ محدودیتی ندارد. ۶/۵ درصد از پاسخ‌گویان نیز معتقدند که هیچ بخشی از مقاله نباید نقل قول مستقیم باشد و ۱۰/۶ درصد از پاسخ‌گویان گفته‌اند که پاسخ پرسش را نمی‌دانند. اگر تنها افرادی را که گفته‌اند نقل قول مستقیم باید حجم کمی از مقاله را به خود اختصاص دهد، دارای پاسخ درست بدانیم، می‌توانیم بگوییم که ۴۳ درصد از پاسخ‌دهندگان پاسخ درست و دقیقی برای این پرسش نداشته‌اند.

البته در اینجا باید اذعان داشت که به خاطر نوع پرسش و نادقیق بودن عبارت «حجم زیاد»، قضاوت در مورد ۹/۵ درصدی که استفاده از «حجم زیاد» نقل قول مستقیم را جایز دانسته‌اند، قدری سخت است. با حذف این گروه از محاسبات به جدول زیر می‌رسیم.

جدول شماره (۴). فراوانی و درصد نظرها در مورد حجم مجاز نقل قول مستقیم

چه حجمی از مقاله می‌تواند نقل قول مستقیم باشد؟									
بدون محدودیت		کم		هیچ		نمی‌دانم		جمع	
۸۹	٪۱۷,۴	۳۲۶	٪۶۳,۷	۳۷	٪۷,۲	۶۰	٪۱۱,۷	۵۱۲	٪۱۰۰

در این صورت هم ۳۶/۳ درصد پاسخ‌گویان جواب درستی به این پرسش نداده‌اند (یعنی آنان که گزینه‌ی کم را انتخاب نکرده‌اند).

شبهه به پرسش قبل، بررسی روابط همبستگی و آزمون‌های دو نشان می‌دهد که با ضریب اطمینان بالای ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین سه سطح تحصیلی و پاسخ به این پرسش رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد، به این ترتیب که هرچه سطح تحصیلات بالاتر باشد، درصد بالاتری از افراد پاسخ دقیق‌تر این پرسش را می‌دانند. با این حال در اینجا نیز اعداد، چندان امیدوارکننده نیستند. از افرادی که در سطح یک تحصیلات (دیپلم و کاردانی) قرار دارند، ۵۲/۱ درصد پاسخ درست‌تر را انتخاب کرده‌اند. این درصد برای گروه دوم یعنی آنان که در مقطع کارشناسی تحصیل کرده‌اند، تنها اندکی افزایش می‌یابد و به ۵۴/۷ می‌رسد. در مورد آنان که تحصیلات کارشناسی ارشد یا دکتری دارند این رقم به ۶۴/۵ درصد می‌رسد که به معنای بیش از ۳۵ درصد پاسخ غلط در میان افراد دارای عالی‌ترین رتبه‌ی تحصیلی است.

۲-۳-۴. برای ترجمه‌ی یک کتاب یا مقاله‌ی خارجی کسب اجازه از ناشر خارجی چقدر ضرورت دارد؟

طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران، کسب اجازه از ناشران یا نویسندگان خارجی برای ترجمه، چاپ مجدد یا استفاده‌های دیگر از آثار مکتوب لازم نیست. علت آن نیز عدم عضویت ایران در قانون بین‌المللی کپی‌رایت است. با این حال برخی از مترجمان یا ناشران برای رعایت آنچه اصول اخلاقی می‌دانند خودشان تلاش می‌کنند تا با صاحبان اثر تماس برقرار کنند و در صورتی دست به ترجمه و چاپ اثر بزنند که صاحب خارجی آن اثر به ایشان اجازه بدهد. در این پرسش‌نامه مشخص نشده بود که آیا پاسخ‌دهندگان باید از دید الزام قانونی به پرسش پاسخ دهند یا از دید الزام اخلاقی، لذا نمی‌توانیم با قاطعیت بگوییم که کدام پاسخ صحیح است.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۸

دوره ۱۲، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۸
پیاپی ۴۷

به‌رغم وجود اشکال ذکر شده در این پرسش، پاسخ‌های افراد می‌تواند قابل‌توجه باشد. ۱۵/۹ درصد پاسخ‌گویان گفته‌اند که پاسخ پرسش را نمی‌دانند. ۵۶/۳ درصد پاسخ‌گویان معتقدند که کسب اجازه از ناشر خارجی ضروری است و ۱۵/۴ درصد نیز می‌گویند که کسب اجازه از ناشر خارجی تاحدی ضروری است. تنها ۱۲/۴ درصد پاسخ‌گویان گفته‌اند که نیازی به کسب اجازه از ناشر خارجی نیست. به‌نظر می‌آید که این جنبه از اخلاق باتوجه‌به ارتباط نزدیک با مسئله اخلاقی دیرینه که پیش از عصر ارتباطات و حتی نشر و کتاب وجود داشته، یعنی ناپسندیده‌بودن و غیرقانونی‌بودن سرقت، موجب شده است که اکثریت بالایی از پاسخ‌گویان نظر به منع چاپ بدون اجازه بدهند. مطالعات تکمیلی می‌تواند دیدگاه جامعه ایرانی و متخصصان را نسبت به پیوستن به قانون کپی‌رایت بین‌المللی بررسی کند تا دولتمردان بتوانند براساس آن در این زمینه تصمیم‌گیری کنند.

۴-۲-۴. برای اینکه اثر یک ناشر داخلی را کپی و در فضای مجازی منتشر کنیم، چقدر به اجازه ناشر نیاز داریم؟

در این پرسش نیز ایراد مشخص نبودن بعد اخلاقی و قانونی وجود دارد باین حال می‌دانیم که کسب اجازه از ناشر داخلی برای بازنشر یک اثر هم الزام اخلاقی و هم قانونی دارد. پاسخ‌ها نیز نشان می‌دهد که آگاهی نسبتاً بالایی نسبت به این الزام وجود دارد. تنها ۵/۳ درصد پاسخ‌گویان اعلام کرده‌اند که پاسخ پرسش را نمی‌دانند و تنها ۴/۸ درصد گفته‌اند که نیازی به کسب اجازه از ناشر داخلی نیست. ۸۴/۵ درصد پاسخ‌دهندگان معتقدند که کسب اجازه از ناشر داخلی ضروری است و ۵/۵ درصد نیز گفته‌اند که این کار تاحدی ضروری است.

۴-۲-۵. آیا می‌توان مقاله علمی خود را هم‌زمان برای بررسی و چاپ به چند مجله مختلف داد؟

این پرسش تاحدی تخصصی است و بهتر بود آن را صرفاً از کسانی پرسیم که در کار نوشتن مقالات علمی هستند. در واقع کسانی که پژوهش می‌کنند و مقالات علمی می‌نویسند، اجازه ندارند هم‌زمان آن را برای مجله‌های علمی مختلف بفرستند. مجلات علمی معتبر معمولاً مدت زیادی (گاه تا چندین ماه) نویسندگان را منتظر پاسخ موافقت یا مخالفت با چاپ نگاه می‌دارند و در موارد زیادی هم پاسخ آنان منفی است. به‌همین دلیل اگر نویسندگان یک مقاله را برای چندین مجله به‌طور هم‌زمان ارسال کنند، می‌توانند بسیار در وقت صرفه‌جویی کنند اما این کار از نظر اخلاقی در عرصه علمی و دانشگاهی ناپسند

دانسته می‌شود. در هنگام ارسال مقاله برای داوری نیز همواره از نویسنده تعهد گرفته می‌شود که مقاله در جای دیگری در دست داوری نباشد.

توقع می‌رود افرادی که نویسنده مقالات علمی نیستند این پرسش را با «نمی‌دانم» پاسخ دهند و آنان که پاسخ می‌دهند باید «اصلاً جایز نیست» را انتخاب کنند. تنها ۳۲/۷ درصد افراد اعلام کرده‌اند که پاسخ این پرسش را نمی‌دانند. ۱۷/۲ درصد گفته‌اند که این کار کاملاً جایز است. ۲۱/۸ درصد افراد گفته‌اند که این کار تا حدی جایز است. تنها ۲۸/۳ درصد افراد گفته‌اند که این کار جایز نیست. در صورتی که آنان که پاسخ نمی‌دانم داده‌اند را در نظر نگیریم تنها ۴۲ درصد افراد پاسخ درست داده‌اند و این در حالی است که آن ۵۸ درصد، گزینه «نمی‌دانم» را نیز در اختیار داشته‌اند.

۶۰۲۰۴. آیا می‌توان مطلبی از یک کتاب را که در یک وبگاه دیده‌ایم برداریم و به جای وبگاه، نام کتاب را در فهرست منابع ذکر کنیم؟^۱

هنگامی که در مطالعات علمی با مطلبی نقل قول شده از منبع دیگر مواجه می‌شویم و قصد داریم آن را در اثر خود نقل کنیم، یکی از دو کار زیر مورد قبول است. حالت اول اینکه آن مطلب را در اثر خود نقل کنیم و نام منبعی را ذکر کنیم که خود مستقیماً شاهد آن بوده‌ایم و بنویسیم: منبع الف، به نقل از منبع ب. در پرسشی که در اینجا مطرح شده، اگر وبگاهی که مشاهده کرده‌ایم منبع معتبری باشد، می‌توانیم به وبگاه ارجاع دهیم و بنویسیم: وبگاه ... به نقل از کتاب .... حالت دوم آن است که تلاش کنیم کتاب اصلی را بیابیم و مطلب را از خود آن برداریم و در نتیجه، در اثر خود به کتاب ارجاع دهیم. این امر به دو دلیل مطلوب‌تر است. یک آنکه عموماً کتاب‌ها معتبرتر از وبگاه‌ها هستند و دوم آنکه همواره در ارجاع بی‌واسطه احتمال خطا در برداشت مفهوم و انتقال آن کمتر از حالتی است که قولی را از قول کس دیگری نقل می‌کنیم.

برداشتن نقل قول از منبع ثانوی و قراردادن منبع اصلی (و نه نقل قول کننده) تقلب محسوب

۱. پرسش‌هایی که در اینجا به شکل میان تیر می‌آیند، نه نسخه ذکر شده در پرسش نامه، بلکه نسخه خلاصه شده‌ای از آنها هستند. به خاطر پیشگیری از ابهام، در پرسش نامه سؤال‌ها به صورت کامل‌تر و مبسوط‌تر تنظیم شده بودند. مثلاً، مورد اخیر به این شکل پرسیده شده بود: «مطلب زیر چقدر درست است: فرض کنید برای نوشتن یک مقاله، در حال تحقیق و جست‌وجو هستید. در یک سایت مطلب جالبی می‌بینید که منبع اصلی آن یک کتاب است، اما شما اصل کتاب را در اختیار ندارید. اگر بخواهید از این مطلب در مقاله خود استفاده کنید، می‌توانید در فهرست منابع خود به جای وبگاه، نام کتاب را بیاورید.»

می‌شود. مطالعه حاضر نشان می‌دهد که چند درصد از پاسخ‌گویان از این امر مطلع هستند. ۱۳/۶ درصد از پاسخ‌گویان گفتند که پاسخ این پرسش را نمی‌دانند. ۲۱/۶ درصد معتقدند که برداشتن مطلب از وبگاه و ارجاع دادن به کتابی که از آن نقل شده است، کار کاملاً درستی است. ۲۸ درصد هم گفتند که این کار تاحدی درست است و تنها ۳۶/۸ درصد اظهار کردند که این کار درست نیست. به نظر می‌آید که از آنجاکه این کار نه تنها در کارهای علمی طراز اول، بلکه حتی در کارهای علمی متوسط و در سطح تکالیف دانشگاهی هم پسندیده نیست، اینکه بیش از ۶۳ درصد افراد از روش صحیح و اخلاقی بی‌اطلاع هستند، نگران‌کننده است.

بررسی روابط همبستگی در مورد این پرسش نیز می‌تواند قابل توجه باشد و نشان دهد که آیا افرادی که در سطوح بالاتر علمی و تحصیلی هستند، نسبت به این قاعده آگاهند یا نه. مطالعه روابط همبستگی بین سطح تحصیلی و پاسخ داده شده به این پرسش و آزمون خبی دو نشان می‌دهد که با ضریب اطمینان بالاتر از ۹۹ درصد می‌توان گفت که رابطه معنی‌داری بین تحصیلات و پاسخ به این پرسش وجود دارد. باتوجه به اینکه پاسخ درست، جایز نبودن ارجاع به کتاب است، ۲۴/۵ درصد از افرادی که در سطح پایین تحصیلات (دیپلم و کاردانی) هستند پاسخ درست را انتخاب کردند. این درحالی است که ۳۶ درصد افرادی که در سطح متوسط تحصیلات (کارشناسی) هستند این پاسخ را انتخاب کردند. در مورد آنان که سطح عالی تحصیلات (یعنی کارشناسی ارشد و دکتری) دارند این درصد به ۴۴/۶ درصد می‌رسد. اگرچه این رابطه معنی‌دار ممکن است نشان دهنده اثربخشی آموزش در آشنا شدن با این اصول باشد، به نظر نمی‌آید شرایطی که در آن بیش از نیمی از افرادی که در بالاترین سطوح تحصیلی هستند، پاسخ چنین سؤالی را به درستی نمی‌دانند، شرایط مطلوبی باشد.

۷-۲-۴. آیا می‌توان برای کامل کردن فهرست منابع خود، منابع کتاب‌ها و مقالات دیگر را به فهرست منابع مقاله خود اضافه کنیم؟^۱

این پرسش شبیه پرسش قبل است با این تفاوت که با وضوح بسیار بیشتری کاری غیراخلاقی و غیرحرفه‌ای است و تقلب محسوب می‌شود. ۷/۸ درصد از پاسخ‌دهندگان گفته‌اند که

۱. این پرسش به شکل زیر در پرسش‌نامه ذکر شد: «مطلب زیر چقدر درست است: وقتی در حال نوشتن یک کتاب یا مقاله هستیم برای کامل کردن فهرست منابع خود، می‌توانیم فهرست منابع کتاب‌ها و مقالات دیگر را برداریم و به فهرست منابع خود اضافه کنیم.»

پاسخ این پرسش را نمی‌دانند. ۷۹/۶ درصد افراد نادرست بودن این اقدام را به درستی عنوان کرده‌اند. باین حال ۹/۲ درصد افراد این کار را تاحدی درست و ۳/۴ درصد افراد آن را کاملاً درست دانسته‌اند. اکثر پاسخ‌دهندگان، به این پرسش پاسخ درست داده‌اند، اما بررسی روابط همبستگی موارد جالب توجهی را مشخص می‌کند.

جدول شماره (۵). رابطه بین مدرک تحصیلی و نظر در مورد کپی کردن فهرست منابع مقالات و کتاب‌های دیگر

آیا کپی کردن فهرست منابع مقالات و کتاب‌های دیگر جایز است؟									
تحصیلات		جایز نیست		جایز است (تاحدی یا کاملاً)		نمی‌دانم		جمع	
دپلم و کاردانی		۶۴	۶۸,۱٪	۱۵	۱۶٪	۱۵	۱۶٪	۹۴	۱۰۰٪
کارشناسی		۲۲۷	۷۹,۶٪	۳۲	۱۱,۲٪	۲۶	۹,۱٪	۲۸۵	۱۰۰٪
کارشناسی ارشد و دکتری		۱۵۸	۸۵,۴٪	۲۴	۱۳٪	۳	۱,۶٪	۱۸۵	۱۰۰٪

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۲

دوره ۱۲، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۸
پیاپی ۴۷

آزمون‌های دو با اطمینان بیش از ۹۹ درصد، وجود رابطه‌ای معنی‌دار بین سطح تحصیلات و پاسخ به این پرسش را تأیید می‌کند. درصد پاسخ درست به این پرسش با افزایش سطح تحصیلات، رابطه خطی مستقیم دارد. باین حال به نظر می‌آید، اینکه سیزده درصد از افراد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری بر این باورند که می‌توان فهرست منابع را از انتهای کتاب‌ها و مقالات دیگر کپی کرد و به انتهای مقاله خود افزود، نگران‌کننده باشد.

۵. نتیجه‌گیری

استاندارد مشخصی وجود ندارد که به ما بگوید چه میزان آگاهی کافی و چه میزان ناآگاهی نگران‌کننده است. کاری که می‌توان کرد انجام مطالعات تطبیقی و فراتحقیق^۱ است که وضع ما را نسبت به کشورهای دیگر نشان دهد و همچنین انجام مطالعات طولی^۲ که بهبود یا بدتر شدن وضع ما را در طول زمان مشخص کند.

1. meta-research
2. longitudinal study

با این حال بررسی پاسخ‌ها نشان می‌دهد که تنها در دو مورد که به نظر بیش از حد روشن می‌آیند درصد بالایی از افراد پاسخ درست را می‌دانند (لزوم اجازه از ناشران داخلی قبل از انتشار آثار آنان و ممنوعیت رونوشت کردن فهرست منابع کارهای دیگر و افزودن آن به انتهای مقاله خود). در چهار مورد دیگر بین ۴۳ تا ۶۳ درصد از افراد اطلاع درستی از قواعد کیفی و اخلاقی پرسیده شده نداشته‌اند. و این شرایط را با هیچ استاندارد نمی‌توان مطلوب یا حتی قابل قبول دانست. شرایط برای دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری نیز به هیچ وجه مطلوب نبود.

۱-۵. دو نوع ندانستن

آنگاه که پرسشی در میان است، دو نفر پاسخ آن را نمی‌دانند: یکی آن که برای آن پرسش پاسخی ندارد و دیگر آن که برای آن پرسش پاسخ نادرستی در ذهن دارد. این دو نوع جهل، ویژگی‌ها و اثرات متفاوتی دارند:

اول آنکه: احتمالاً در بسیاری موارد، بی‌اطلاعی کمتر از داشتن اطلاع نادرست می‌تواند منشأ زیان شود. در حالت بی‌اطلاعی، صرفاً با آسیب‌های ناشی از خلأ اطلاع درست مواجهیم. اما آنجا که در زمینه‌ای اطلاع نادرست داریم، به طور بالقوه، هم با آسیب‌های ناشی از نداشتن اطلاع درست مواجهیم و هم با آسیب‌های ناشی از باور اشتباه.

دوم آنکه: ذهن خالی اگر با اطلاع درست مواجه شود، احتمال بیشتری دارد که آن را به سهولت بپذیرد. این در حالی است که وقتی ذهن حاوی باورهای نادرست است، معمولاً نسبت به پذیرش باورهای درست تمایل کمتری نشان می‌دهد و حتی در صورت تمایل خود فرد، فرایند جایگزین کردن اطلاع و دانش درست پیچیده‌تر خواهد بود.

در شرایطی که درصد قابل توجهی از دانشگاهیان و کسانی که مدرک دانشگاهی دارند نسبت به مسائل مختلف اخلاقی حوزه علم اطلاع درستی ندارند. هرگونه برنامه‌ریزی برای اجرای اصول اخلاقی در فضای دانشگاه با چالش‌های مضاعف مواجه است. مطالعه حاضر دست کم دو مسئله را برای ما آشکار می‌کند: اول آنکه در مورد بسیاری از مسائل اخلاقی حوزه علم، میزان افرادی که اطلاع درست دارند، حتی در میان افراد دارای عالی‌ترین سطح تحصیلات، بسیار کمتر از حد مطلوب است؛ دوم آنکه به نظر می‌آید ما کمتر از آنچه باید، بی‌اطلاعی خود را قبول داریم یا به آن اعتراف می‌کنیم.

جدول زیر درصد افرادی را که در مورد هریک از پنج پرسش طرح شده، پاسخ نمی‌دانم و نادرست داده‌اند، مقایسه می‌کند.

جدول شماره (۶). مقایسه فراوانی پاسخ نمی‌دانم و نادرست

ارجاع به ویکی‌پدیا	حجم نقل قول مستقیم	ارسال هم‌زمان به مجلات مختلف	ارجاع جعلی	کپی کردن فهرست منابع
۷,۳٪	۱۰,۶٪	۳۲,۷٪	۱۳,۶٪	۷,۸٪
۵۲,۴٪	۳۱,۷٪	۳۹٪	۴۹,۶٪	۱۲,۶٪

پرسش‌های مربوط به کسب اجازه از ناشران خارجی و داخلی در این قسمت نیامده است زیرا بدون کسب اطلاع از اینکه پاسخ‌دهنده از دیدگاه قانونی به مسئله نگاه کرده است یا اخلاقی، نمی‌توان به طور قطع درستی یا نادرستی پاسخ‌ها را ارزیابی کرد.

همانطور که در جدول می‌بینیم در تمام موارد، درصد افرادی که به پرسش، پاسخ نادرست داده‌اند بیشتر از درصد افرادی است که پاسخ «نمی‌دانم» را انتخاب کرده‌اند. در بیشتر موارد این اعداد تفاوت فاحشی با یکدیگر دارند. این امر در مورد پرسش مربوط به ارسال هم‌زمان یک مقاله برای مجلات علمی مختلف (که بیشتر از نویسندگان مقالات علمی انتظار می‌رود که جواب آن را بدانند) نیز صدق می‌کند. یعنی افراد به‌رغم آنکه با پرسشی تخصصی مواجه شده‌اند که به‌طور موجه می‌توانند جواب نمی‌دانم را انتخاب کنند، ترجیح می‌دهند این کار را نکنند و پاسخ را حدس بزنند. این امر حتی در مورد پرسش مربوط به کپی کردن فهرست منابع و افزودن به منابع مقاله خود (که به‌نظر می‌آید پاسخ آن باید برای افراد کم‌تخصص‌تر نیز به‌آسانی قابل درک و حتی حدس‌زدنی باشد) نیز صدق می‌کند. در مورد ارجاع به ویکی‌پدیا، درصد افرادی که پاسخ نادرست داده‌اند، هفتصد درصد بیش از افرادی است که جواب «نمی‌دانم» را انتخاب کرده‌اند.

برای تثبیت اخلاق در جامعه، وجود زمینه‌های مناسب و برخی پیش‌نیازها ضروری است. احتمالاً بدترین ترکیب برای یک جامعه آن است که درصد قابل‌توجهی از اعضای آن مصادیق و مظاهر اخلاق و بی‌اخلاقی را ندانند اما تصور کنند که می‌دانند. در اینجا رسم

است که پیشنهاد بدهیم که راه حل مسئله، «آموزش» است و باید سطح دانش و آگاهی افراد جامعه را افزایش دهیم تا مشکل کاهش یابد. شکی نیست که «آموزش» به عنوان راه حل مادر در اینجا نیز توصیه ای بجاست اما به نظر می آید که با مشکلی جدی مواجهیم و برای یافتن راه حل کاربردی برای آن باید بیشتر بیندیشیم. وظیفه کیست که با آموزش صحیح مشکل ما را حل کند؟ اگر «دانشگاه» نتوانسته است که به «دانشجویان» اصول ابتدایی «اخلاق علمی» را آموزش دهد، پس چه کسی باید مشکلات ما را با آموزش صحیح حل کند؟

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۵

آنجا که نمی دانیم چگونه
اخلاقی باشیم...

منابع

- اترک، حسین. (۱۳۹۶). چستی علم ربایی در اخلاق پژوهش. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۱۹-۹.
- رشادت‌جو، حمیده؛ و مهاجری، مهاجری. (۱۳۹۳). ارتباط بین صداقت علمی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران. مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱۲۷-۱۱۴.
- محمدحسین‌پور، رسول؛ باقری نویسی، رضا؛ و افضل‌شهری، محمد (۱۳۹۶). بررسی دلایل ارتکاب سرقت ادبی و راه‌های پیشگیری از آن در جامعه علمی ایران: دیدگاه سردبیران، اساتید و دانشجویان. پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، ۵۸۸-۵۵۵. doi: 10.22059/jflr.2017.239520.374
- پورنقی، رویا. (۱۳۹۷، ۴، ۱۹). سرقت علمی در میان دانشجویان دانشگاه‌ها: مطالعه مرور سیستماتیک و متاآنالیز. تم الاسترداد من پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)، برگرفته از <https://irandoc.ac.ir/research/958>
- چنگیزی آشتیانی، سعید؛ و شمسی، محسن (۱۳۹۲). سرقت علمی در تاریخ پزشکی: کاشف گردش خون روی، ابن نفیس یا ویلیام هاروی. فصلنامه تاریخ پزشکی، ۱۷۷-۱۹۰، (۱۵)۵.
- فعلی، سعید؛ بیگلری، نگین؛ و پزشکی راد، غلامرضا (۱۳۹۱). نگرش و رفتار دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس در زمینه سرقت علمی. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۵۱-۱۳۳.
- مرتضایی، سیدجواد (۱۳۹۳). از توارد تا سرقت ادبی. فنون ادبی، (۱)۶، ۶۱-۷۰.
- جعفری، سیدمحمدباقر؛ رضاییان، علی؛ و شمسی، فاطمه (۱۳۹۵). شکاف اخلاقی در زمینه‌های هنرهای کاربرد اطلاعات. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۹۷-۱۰۷.
- گلستانی، مجتبی. (۱۳۹۶). بازخوانی نظریه میشل فوکو درباره مرگ و کارکرد مؤلف و نسبت آن با سرقت ادبی. کیمیای هنر، ۵۷-۶۸.
- منصوری، مجید (۱۳۹۶). سرقت ادبی جدید با روش کهن. نقد ادبی، ۱۹۹-۲۰۹.
- شرفی صحی، محسن؛ و پورخالقی چترودی، مه‌دخت (۱۳۹۰). سرقت ادبی عبدالواسع جبلی از دیوان سنایی. جستارهای ادبی، (۴)۴۴، ۸۵-۱۰۶.
- غفوری، مریم؛ رخس، فریبا؛ و ره‌افروز، سپیده (۱۳۹۵). میزان آشنایی کتابداران پزشکی با راهکارهای مقابله با سرقت ادبی. مدیریت سلامت، ۸۴-۷۲.
- نوشی، موسی (۱۳۹۷). بررسی سیاست‌های سرقت علمی-ادبی در تارنماهای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی ایران. مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، ۵۱-۷۶.
- ستوده، هاجر؛ رفیع، نجمه؛ و میرزایی، زهرا (۱۳۸۹). نگاهی به دستبرد علمی و راهکارهای پیشگیری و پیگیری آن. کتابداری و اطلاع‌رسانی، (۴)۱۳، ۲۷-۵۰.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۶

دوره ۱۲، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۸
پیاپی ۴۷

- Mason, P. R. (2009). Plagiarism in Scientific Publications. *The Journal of Infection in Developing Countries*, 3(01). doi:10.3855/jidc.98
- Maurer, H., Kappe, F., & Zaka, B. (2006). Plagiarism - A Survey. *Journal of Universal Computer Science*, 12(8), 1050-1084. doi: 10.3217/jucs-012-08-1050
- What is Plagiarism.* (2017, May 18). Retrieved April 1, 2019, from Plagiarism.org: <https://www.plagiarism.org/article/what-is-plagiarism>
- Winsett, R. P. (2017). The Importance of Self-Plagiarism in Publication. *Progress in Transplantation*, 27(4), 327-328. doi:10.1177/1526924817733856

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۷

آنجا که نمی دانیم چگونه
اخلاقی باشیم...